

звертається за інформацією про товар, і допомогти йому швидше отримати дані, які його цікавлять; допомогти споживачеві прийняти рішення про купівлю на основі розуміння його мотивів і стимулів, якими він керується; отримати оцінку свого товару, яку дає споживач. Для успішного функціонування підприємству на ринку споживчих товарів необхідно не лише знати потреби окремих споживачів, а й забезпечити їм широкий вибір товарів.

Отже, поведінка споживачів на світових ринках споживчих товарів та товарів промислового призначення суттєво різняться, як різняться мотиви, стимули, мета та механізми купівлі. Особливості світових ринків різних типів товарів, чинників впливу на споживача формують різні моделі поведінки покупців товару та різні типи закупівельних ситуацій. Тому фахівцям з міжнародного маркетингу необхідно враховувати особливості товарів, з якими компанія виходить на міжнародний ринок, специфіку споживачів і механізмів прийняття ними рішень про купівлю, передбачати можливі типи споживчої купівельної поведінки та враховувати постійний вплив середовищних факторів для розробки й обґрунтування ефективних маркетингових програм тощо.

Література

1. Бутенко Н. В. Маркетинг: Підручник. — К.: Атака, 2006. — 300 с.
2. Старостіна А. О., Зозульов О. В. Маркетинг: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. — К.: Знання, 2006. — 327 с.
3. Котлер Филлип, Армстронг Гари. Основы маркетинга: 9-е изд.: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. — 1200 с.
4. Patrick J. Robinson Charles W. Faris Yoram Wind, Industrial Buying and Creative Marketing (Boston: Allyn & Bacon, 1967), p. 14.
5. Роджер Бест. Маркетинг от потребителя: Market-Based Management. — Пер. с англ.: Изд.: Манн, Иванов и Фербер, 2008 г. — 760 с.
6. Маслова Т. Д., Божук С. Г., Ковалик Л. Н. Маркетинг: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2008 г. — 384 с.
7. Циганкова Т. М. Міжнародний маркетинг: Навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 2003. — 246 с.

Надійшла до редакції: 11.02.2009

УДК 339.543.012.42

Т. Д. Ліпіхіна, канд. екон. наук, доц.,
кафедра міжнародної торгівлі
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
заступник директора Департаменту митних платежів
Держмитслужби України

МИТНО-ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ: МАКСИМІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ПЕРЕВАГ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ

У статті досліджено напрями максимізації потенційних переваг в умовах входження України до СОТ. Особлива увага приділена аналізу змін у митно-тарифному регулюванні у зв'язку зі вступом України до СОТ. Визначено ключові напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання в умовах членства в СОТ.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, захист вітчизняного товаровиробника, митні тарифи, Світова організація торгівлі (СОТ), Єдиний митний тариф України.

Активізація та прискорення темпів входження держав до системи світового господарства зумовлені передусім усвідомленням суб'єктами міжнародних економічних відносин можливостей збільшення економічного потенціалу країн у реалізації власних національних інтересів, підвищення ступеня захищеності національних економік од різноманітних чинників дестабілізації.

Інтегруючись до світового господарства, окремі країни як суб'єкти міжнародних економічних відносин перебувають на різних стадіях готовності до нових трансформаційних процесів, тому перспективи і наслідки інтеграції для них різні.

Так, для економічно розвинутих країн інтеграція до світового господарства відкриває додаткові можливості всебічного контролю за економічними процесами, що відбуваються в інших країнах, дає поштовх до економічного розвитку. Для країн із слабким економічним розвитком перспективи переважно обмежуються подальшою відсталістю.

Входження у систему світового господарства передбачає зведення нових торговельних бар'єрів між країнами різного рівня розвитку внаслідок формування інтеграційних угруповань.

Усе це сприяє зниженню ефективності державного регулювання міжнародної торгівлі окремо взятої країни, її децентралізації та посиленню впливу окремих регіонів, які в силу фінансово-економічної залежності зазнають політичного тиску з боку наддержавних (наднаціональних) організацій.

Тому одним з основних завдань суверенної держави в сучасній системі міжнародних економічних відносин є забезпечення економічної безпеки країни у процесі інтеграції у світове господарство.

Під економічною безпекою розуміють, з одного боку, здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на певному рівні потреб населення та держави, а з іншого — здатність протистояти чинникам дестабілізації, що створюють загрозу розвитку держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання також входить до складових економічної безпеки [1].

Проблеми наукового обґрунтування та застосування понять «економічна безпека» стали об'єктом дослідження в працях учених Б. М. Андрушківа, О. Ф. Белова, В. П. Горбуліна, С. І. Дорогунцова, Я. А. Жаліла, А. Б. Качинського, В. І. Мунтіяна, П. В. Пашка, С. І. Пирожкова, П. Т. Саблука, М. І. Фащевського та ін.

Нині актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки України зросла як ніколи внаслідок входження нашої країни в інститути і механізми наддержавного (наднаціонального) впливу.

Лібералізація торгівлі, яка є основним завданням діяльності СОТ, ґрунтується на класичній теорії міжнародної торгівлі — «теорії порівняльних переваг», відповідно до якої торгівля вигідна кожній з двох країн, навіть якщо одна з них має абсолютні переваги у виробництві обох товарів. При цьому, що більше можливостей для розвитку торгівлі, то менше штучних бар'єрів на шляху торговельних потоків і тим більше виникає можливостей для отримання вигоди всіма сторонами [2, с. 86].

Згідно з цією теорією, саме вільна торгівля (free trade) є оптимальною у міжнародній торгівлі всіх країн без винятку. Політика вільної торгівлі передбачає мінімальне втручання держави у зовнішню торгівлю та розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції [2, с. 199]. Це передбачає ліквідацію дискримінації торговельних партнерів, усунення перепон на шляху торговельних операцій через процес переговорів, запобігання протекціоністським заходам.

Проте сучасні теорії економічного розвитку беруть під сумнів ефективність «принципу невтручання» для країн зі слабкою національною економікою.

Противники СОТ досить часто звинувачують її в недемократичності. Прихильники цієї позиції впевнені: недемократичність СОТ дозволяє індустріально розвинутих і багатим країнам домінувати над бідними країнами і країнами, що розвиваються.

Іншим об'єктом критики є неефективність діяльності СОТ. Критики стверджують, що основні вимоги щодо зниження торговельних обмежень висуваються лише «бідним» країнам, тоді як розвинуті країни продовжують використовувати повний арсенал протекціоністських заходів [3].

Економісти Сьюзан Ессерман і Роберт Хоус у своїй статті «СОТ під судом» (The WTO on Trial) звертають увагу на те, що юридична система СОТ дедалі більше зазнає критики через свою неадекватність і невідповідність реальним потребам своїх членів. Країни, що розвиваються, протестують проти нинішнього законодавства, тому що, на їх думку, не всі країни—члени СОТ можуть використати положення законів СОТ з метою захисту своїх інтересів [4].

Прихильники цих концепцій вважають, що кожна країна повинна захищати свої слабкі галузі від іноземної конкуренції. Вільна торгівля може бути вигідна країні тільки в тому разі, коли вона в змозі витримати конкуренцію з боку іноземних товарів. Доти, поки своя промисловість недостатньо розвинута, захист її від іноземної конкуренції є необхідним [2, с. 97].

Такі твердження дають підстави для висновку, що вільна торгівля приносить користь лише країнам з розвинутою економікою, а СОТ не є незалежним і неупередженим органом, та захищає інтереси розвинених країн.

16 травня 2008 року Україна вступила до Світової організації торгівлі. Зміни у зв'язку зі вступом України до СОТ передусім торкнулися митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Введення в дію розкладу тарифних поступок і зобов'язань призвело до зниження майже 2500 ставок ввізного мита. Кількість нульових ставок ввізного мита збільшилася на 641 шт. і досягла 4010 шт. (що становить 36,3 % загальної кількості ставок ввізного мита). При цьому суттєве зменшення розміру ставки ввізного мита відбулося на сільськогосподарську та харчову продукцію (ставки ввізного мита на м'ясо зменшилися в 1,7 разу, на молоко — в 2,5 разу, на зернові — в 3 рази, на алкогольні напої — в 2 рази, на тютюнові вироби — в 3 рази), на автомобілі — в 1,3 разу, на меблі — в 2,4 разу.

Згідно з графіком трансформації ставок ввізного мита, у 2009 році передбачається чергова зміна 183 ставок, що становить 1,7 % загальної кількості ставок чинного тарифу.

Крім того, Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до 16 секторальних угод та ініціатив, які в більшості випадків передбачають встановлення нульової ставки ввізного мита (зокрема: «Деревина», «Інформаційні технології», «Кольорові метали», «Медичне обладнання», «Наукове обладнання», «Сільськогосподарська техніка», «Сталь», «Хімічна гармонізація», «Фармацевтичні препарати»). Значно знижені ставки мита на комплектувальні вироби та сировину для виробництва технологічної продукції.

Середньоарифметична пільгових ставок ввізного мита після вступу до СОТ становить 5 % (до 2005 року — 11 %), зокрема щодо товарів сільськогосподарської та харчової продукції — 8,7 %, промислових товарів — 3,6 %.

Тож тарифні поступки, які робить Україна в рамках зобов'язань у зв'язку зі вступом у СОТ, матимуть вплив на економічний стан країни. Проте цей вплив не слід розглядати як виключно негативний і пов'язаний лише зі зниженням митних тарифів, оскільки:

суттєвого зниження тарифного захисту зазнає лише продукція сільського господарства й автомобілебудування;

значна частина імпорту товарів ввозиться в Україну зі звільненням од оподаткування ввізним митом на підставі міжнародних угод, зокрема угод про вільну торгівлю;

зниження ставок ввізного мита стимулюватиме процес виведення товарів із тінювого імпорту та зменшення використання «сірих» схем ввезення товарів на митну територію України, які суттєво знижують ефективність митно-тарифного регулювання.

Приєднання України до СОТ спонукало фахівців до численних дискусій стосовно прогнозування економічних наслідків такого кроку.

При цьому прогнозні оцінки цих наслідків є досить різними і несистематичними, а часом — діаметрально протилежними.

Такий стан вивчення цієї проблеми негативно позначається на спроможності науковців об'єктивно оцінити численні позитивні та негативні чинники впливу членства України у СОТ на її економіку, міжнародну торгівлю, соціальну сферу.

Заздалегідь було зрозуміло, що вступ України до СОТ вплине по різному на окремі галузі національної економіки.

Але важливим є те, щоб загальний економічний ефект од приєднання України до СОТ став позитивним.

Тобто, по суті, ключовим у процесі інтеграції до СОТ є питання: як максимізувати потенційні переваги та мінімізувати можливі негативні наслідки членства в цій організації.

За розрахунками Держмитслужби, ймовірні втрати ввізного мита у зв'язку зі вступом України до СОТ до кінця 2008 року можуть становити щодо товарів, для яких зменшено ставку ввізного мита, — близько 3,6 млрд грн.

Основні втрати сум ввізного мита спостерігатимуться щодо легкових та вантажних автомобілів, меблів, свинини свіжої та охолодженої, м'яса свійської птиці, пальмової олії, окремих видів овочів.

Проте, як свідчить практика, зниження ставок ввізного мита не завжди призводить до втрат держбюджету. За зниження 2005 року розміру ставок ввізного мита, які на окремі товари досягли рівня «заборонних», доходи державного бюджету України збільшились у 2006 році майже на 1 млрд грн за рахунок виведення товарів із тіньового імпорту.

У контексті вступу України до СОТ особливої уваги заслуговує аналіз впливу світової кон'юнктури на окремі галузі національної економіки, зокрема на аграрний сектор та автомобілебудування.

Основні проблеми економіки України полягають у тому, що першими удару у зв'язку зі вступом України до СОТ зазнають сектори економіки, що отримують значну державну підтримку й не можуть на рівних конкурувати з іноземними виробниками (йдеться насамперед про сільське господарство).

Оскільки однією з умов вступу до СОТ є істотне зменшення обсягів державної підтримки, агропродовольчі підприємства, які не витримують іноземної конкуренції, будуть змушені припинити свою діяльність.

Поступове зменшення рівня захисту внутрішнього агропродовольчого ринку внаслідок вступу України до СОТ та застосування національного режиму до імпортованих товарів призведе до:

відкриття внутрішнього ринку сільськогосподарських продуктів і продовольчих товарів та наповнення його товарами іноземного виробництва за низькими цінами (цукром, маргарином, вершковим маслом, сирами, іншими молочними продуктами, картоплею та овочами, фруктовими соками);

вимивання важливої для вітчизняної харчової промисловості сировини та стратегічно важливих кормових ресурсів з неї (насіння соняшника, продовольчого та кормового зерна);

підвищення цін на внутрішньому ринку на вітчизняну харчову промислову сировину та стратегічно важливі кормові ресурси, внаслідок зростання експорту таких товарів.

Вітчизняні виробники можуть утратити із вступом до СОТ частину внутрішнього продовольчого ринку. За оптимістичними оцінками, в результаті зменшення ставок ввізного мита на сільськогосподарську продукцію протягом шести років після вступу до СОТ національні виробники втратять 7—8 % внутрішнього агропродовольчого ринку, за песимістичними — до 30 %. Товарні особисті селянські госпо-

дарства стануть найуразливішою групою серед сільськогосподарських товаровиробників у плані конкурентоспроможності (загальні показники виробництва — овочі та баштанні культури — 85,9 %, плодово-ягідні культури — 85,5 %, м'ясо — 72,9 %, молоко — 75,5 %, яйця — 55,9 %). Усе це може призвести загалом до послаблення позицій вітчизняних виробників на внутрішньому ринку, що спричинить зростання безробіття в сільській місцевості [5].

Проблемним питанням для України залишається несиметричність рівнів відкритості ринків ЄС та України через застосування Євросоюзом політики протекціонізму, що суттєво позначається на експорті в ЄС українських товарів.

Переговори про зниження торговельних бар'єрів у міжнародній торгівлі означають, що уряд намагається постачати на національний ринок кращі товари за прийнятними цінами. А життя обмежувальних заходів означає протилежне — громадян обмежують у праві придбати кращий товар.

Свого часу існувала думка, що Японія виграла переговори зі США, тому що зберегла свої торговельні бар'єри, а США програли, тому що ці бар'єри зобов'язалися скасувати. Насправді уряд США надав своїм громадянам більший вибір і більшу свободу, а уряд Японії такий вибір і таку свободу обмежив.

Великі розміри ставок митних тарифів і інші обмеження б'ють не по іноземних суб'єктах міжнародних економічних відносин, а по кінцевих національних споживачах.

Митний тариф — це особлива форма податку. Усі додаткові податки негативно впливають на виробництво — товаровиробники не створюють нові робочі місця і не збільшують заробітну платню працівникам, а лише підвищують ціни на суму підвищених митних тарифів. У свою чергу, національні товаровиробники також підвищують ціну на аналогічний товар вітчизняного виробництва.

У 80-ті роки американські автомобілебудівні компанії через своє урядове лобі значно обмежили ввезення японських автомобілів на американський ринок, застосовуючи підвищені ставки митних тарифів. У результаті вартість японських автомобілів в США збільшилась у середньому на \$500—2 тис. Американські автовиробники також підвищили ціни на автомобілі вітчизняного виробництва. У результаті неефективність політики митно-тарифного регулювання відчули лише американські споживачі [3].

Аналіз показує, що однією з причин труднощів, які виникають у світлі інтеграції України у світове господарство, є внутрішня ситуація в країні.

На думку Г. Ситника, загрозу руйнації країни генерує тінізація економіки [6].

Суттєвою перешкодою стабільному розвитку національної економіки України є превалювання владних і фінансових інтересів адміністративно-економічних груп над національними, що створює реальну загрозу національній економіці. Це негативно впливає на здійснення задекларованої Україною державної політики, оскільки державна політика, по суті, спрямовується на обслуговування корпоративних інтересів вузького кола адміністративно-економічних груп, має ситуативний характер і здійснюється без урахування національних інтересів.

Оцінюючи загалом проблему можливих негативних наслідків та ризиків, що впливають із приєднання України до СОТ, слід зазначити, що дію несприятливих економічних чинників не слід абсолютизувати. Здебільшого потенційно можливі заходи щодо запобігання їм або їх мінімізації передбачені в кінцевих домовленостях про умови приєднання та в програмі урядових заходів, пов'язаних із приєднанням України до СОТ.

Так, поряд із суттєвою лібералізацією торговельного режиму для імпортової продукції Угодами СОТ передбачається розгалужений механізм захисту внутрішнього ринку, а саме застосування спеціальних захисних заходів у разі різкого зростання імпорту, антидемпінгових заходів у випадку імпорту за демпінговими цінами, компенсаційних заходів у випадку використання заборонених СОТ субсидій, підвищення ставок митного тарифу та застосування квот у разі суттєвого погіршення платіжного балансу країни та інші заходи.

Професійне використання зазначених інструментів міжнародної торгівлі в сукупності з організаційними заходами митних органів, спрямованих на вдосконалення контролю за достовірністю декларування товарів, зокрема за правильністю визначення: митної вартості товарів, класифікації товарів, країни походження товарів — дозволить ефективно захищати інтереси вітчизняного товаровиробника.

Питання економічної безпеки держави вимагає пошуку нової, більш ефективної економічної політики. Ця політика, на думку вченого Я. А. Жаліло, розуміють як «діяльність органів державної влади й управління з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів, засобів економічної тактики їх досягнення, а також застосування цих засобів з метою забезпечення збалансованого, стабільного, суспільно прийняттого економічного зростання [1].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що стан гарантування економічної безпеки України за збереження реалій вітчизняного правового й суспільно-політичного дискурсу не зазнає суттєвих змін завдяки проголошеному курсу на інтеграцію держави до світового співтовариства.

Україна має всі підстави для реалізації нової економічної парадигми з огляду на наявність потужного внутрішнього потенціалу.

Один з батьків теорії постіндустріального суспільства Даніель Белл виокремлює технологічні «сходи», якими піднімаються країни у своєму економічному розвитку. За Беллом, ці «сходи» складаються з таких щаблів:

- ресурсна база (сільське господарство та гірничодобувна промисловість);
- легка промисловість (текстильна, взуттєва й ін.);
- важка промисловість (суднобудування, автомобілебудування, машинобудування, металургія);
- високі технології (вимірювальні прилади, оптика, мікроелектроніка, комп'ютери, телекомунікації);
- галузі, що базуються на наукових досягненнях майбутнього — біотехнології, матеріалознавства, космічних досліджень [7].

Навіть з урахуванням загальновідомих чинників зовнішнього впливу в Україні все ж зберігся єдиний господарський комплекс, який включає всі вищенаведені «складники Белла». Що само по собі — велике економічне диво.

«Унікальність вітчизняного науково-технічного потенціалу, успадкованого від надпотужного радянського народногосподарського комплексу, не приваблює європейців, — зазначено у посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011», — тому нам з позицій свого потенціалу потрібно створювати матеріальні цінності. Державний протекціонізм у цьому контексті — основа основ, найбільш актуальний зараз тренд» [8].

У цілому приєднання України до СОТ відповідає її стратегічним інтересам. По суті, воно означає кардинальний поворот од практики довільного встановлення та застосування державою правил економічної поведінки до поступового впровадження правил, визнаних на багатосторонній міжнародній основі. Цей крок став вирішальним у процесі становлення цивілізованого ринкового господарства в нашій країні, здійснення більш радикальних адміністративної і структурної реформ, прискорення інтеграції України у світові та європейські економічні та політичні структури.

Література

1. Інтернет-сайт Національного інституту стратегічних досліджень. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних економічних системах. — <http://www.niss.gov.ua/book/jalilo/index.htm>.

2. Киреев А. П. Международная экономика. В 2-х ч. — Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Учеб. пособ. для вузов. — М.: Международн. отношения, 1998. — 416 с.

3. Інтернет-сайт «Washington ProFile». Свободная торговля: коктейль из мифов и реальности. — <http://www.washprofile.org/ru/node/2343>
4. Інтернет-сайт «Washington ProFile». Критика чистого разума — <http://www.washprofile.org/?q=ru/node/4815>
5. Інтернет-сайт «Комуністична партія України». СОТ і проблеми Українського села. — http://www.kpu.net.ua/sot_i_problemi_ukrajins_kogo_sela
6. Ситник Г. Національна безпека України крізь призму глобалізму та пролем внутрішнього розвитку // Вісник Української академії державного управління. — 2005. — С. 32—39.
7. Інтернет-сайт «Маркетинг услуг». Даниэл Белл. Грядущее постиндустриальное общество — <http://www.s-marketing.ru/node/10>
8. Інтернет-сайт Верховної Ради України. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011» — <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-02>

Надійшла до редакції: 30.01.2009

УДК 339.138

Т. М. Циганкова, д-р екон. наук,
зав. кафедри міжнародної торгівлі
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ АУДИТУ МІЖНАРОДНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті дано визначення, сформульовано принципи, систематизовано види, виділено етапи та функціональні блоки, виявлено ключові проблеми аудиту міжнародної маркетингової діяльності та запропоновано найдоцільніші шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: маркетинговий аудит, аудит міжнародної маркетингової діяльності, списки запитань, корпоративна служба аудиту.

Ідея маркетингового аудиту виникла на початку 1950-х рр. у США. Так, тодішній керівник компанії «Booz — Allen — Hamilton» Рудольф Даппмейер зазначав, що вони проводили маркетинговий аудит на початку 1952 р. А президент «Elgirk and Lavidge» Роберт Лавидж стверджував, що в його фірмі маркетинговий аудит застосовувався ще наприкінці 1940-х рр. Широкі бізнесові кола Америки ознайомилися з теоретичними та практичними засадами маркетингового аудиту у 1959 р., коли Американська асоціація менеджменту випустила в світ ґрунтовну добірку матеріалів із цієї проблематики під назвою «Аналіз та вдосконалення маркетингової діяльності» («Analyzing and Improving Marketing Performance») [1, с. 729]. Од початку 1960-х рр. маркетинговий аудит посідає належне місце в переліку маркетингових послуг консалтингових фірм, що спеціалізувалися на питаннях менеджменту. Реальний попит на маркетинговий аудит виник на початку кризових для світової економіки 1970-х рр. [2, с. 24]. Саме тоді керівництво багатьох компаній почало сприймати маркетинговий аудит як можливу відповідь на власні потреби, впорядкований та обґрунтований засіб переорієнтації маркетингової діяльності, який враховує одночасне виникнення змін зовнішнього середовища та ресурсних можливостей самої фірми.

Тож можна назвати два комплексні чинники виникнення маркетингового аудиту: пришвидшення змін параметрів зовнішнього середовища діяльності фірм (випуск конкурентами нових товарів, зміну споживчих переваг, зниження ефективності каналів розподілення, зростання витрат на рекламу, урядові втручання та зміни регуляторних механізмів тощо) й застарівання маркетингових стратегій та інстру-